

Týden, 28.5.2018, autor: David Jareš

Téměř třicet let po revoluci je Česko zralé na zásadní změny v justici. Ve hře by mělo být například zrušení okresních soudů nebo zavedení soudcovské samosprávy, říká nejvyšší státní zástupce PAVEL ZEMAN. Ve funkci je osm let a chce pokračovat. Variantu, že by se stal evropským prokurátorem, podle něho vláda nepodporuje.

Reprofoto: Týden

Vláda v demisi odvolává lidi na významných postech jako na běžícím pásu: předsedou sněmovní komise pro kontrolu GIBS je poslanec ANO, čekají se změny v policii, odvolán byl šéf rozvědky, pod tlakem odešel ředitel GIBS Michal Murín. Na toho jste si stěžoval i vy. Nepomohlo to vládě k ovládnutí bezpečnostních složek?

Vyčítal bych si něco možná ve chvíli, kdy by to byla z mé strany vůči panu Murínovi první stížnost. Jenže s generální inspekcí spolupracuji od jejího vzniku v roce 2012, od počátku jsem se s ředitelem potkával a musím říct, že s prvním ředitelem Ivanem Bílkem to bylo efektivnější. Na zjištěná pochybení reagoval. Po nástupu pana Murína se to změnilo, ale to by ještě nevadilo, každý máme jiný styl řízení. Horší je, že nereagoval na má upozornění o problémech, nereagoval na ně rok a ani jsem nezaznamenal žádná opatření.

Neznervózňuje vás obecně, že vláda bez důvěry dělá zásadní rozhodnutí bez mandátu parlamentu? Dá se poznat, jestli už nepřekročila meze a svou moc nezneužívá?

Víte, na to bych vám mohl odpovědět jako občan Zeman. Chcete po mně politologické hodnocení současné situace, což může být velmi lákavé, ale jako nejvyšší státní zástupce na to odpovídat nemohu. Zakládám si na tom, že státní zastupitelství působí nezávisle a má nezávislý výkon působnosti. Chci udržet nezávislost státního zastupitelství i tím, že se nebudu vměšovat do politiky, a budu šťastný, když nám politici budou oplácet stejnou mincí.

V roce 2013 policie zasahovala na Úřadu vlády ČR, jednou z větví tehdejší kauzy bylo i podezření, že tři poslanci vyměnili svou rezignaci za nějaké posty. Po pěti letech vzniká v Česku vláda, kdy jedna politická strana otevřeně deklaruje, že za křesla ve státních institucích ji bude tolerovat. Proč nekoná police a státní zástupce?

Berte to teď, prosím, velmi obecně. Tehdy bylo pravděpodobně podezření na konkrétní nabídky a osobní výhody pro konkrétní osoby – a tím pořád nechci předjímat, že to muselo být trestné. To jsme se nedozvěděli kvůli rozhodnutí Nejvyššího soudu, který to uznal jako chráněné indemnitou (neodpovědnost zákonodárce za projevy učiněné v parlamentu, pozn. red.). Pro mě je to z právního hlediska škoda, protože jsme mohli mít vyřešeno, co ještě je, nebo není korupční jednání. A není jednoduché takovou mez stanovit, například v Brazílii je

hlasování výměnou za hmatatelný požitek trestné, v našich podmínkách to zatím vyjasněno není.

Ve své nynější funkci jste byl už před zmiňovanými pěti lety, teď máme trestně stíhaného premiéra v demisi. Jak se takové věci dotýkají práce nejvyššího státního zástupce?

Podívejte, z hlediska trestního práva musíme ctít presumpci nevinu bez ohledu na to, co občan dělá a jakou má funkci. Mně se se všemi premiéry žije stejně. Mám mantinely, které nechci překročit, a pokud by je náhodou porušila druhá strana, okamžitě bych reagoval. Musím říct, že jsem se s každým premiérem sešel a jednal v klidu a věcně, dokonce i s premiérem Nečasem po zásahu na vládě, a nikdy se nedočkal ničeho neférového.

Nikdy za vámi nepřišel někdo z vlády či nějaký „vyslanec“ politiků, abyste v nějaké kauze zatlačil nebo třeba někoho zaměstnal či vyhodil?

Nikdy za mnou nikdo takový nebyl a to si pište, že kdyby to někdo zkusil, pro sebe si to nenechám, učinil bych úřední záznam o setkání a postupoval podle práva dál.

Loni na podzim jste se odmítl setkat s prezidentem Milošem Zemanem v době vyšetřování kauzy podezřelých zakázek v lánské oboře spadající pod Hrad. Nevyčetl vám to?

Nevím, od té doby jsem s ním nemluvil, vysvětlil jsem mu vše v osobním dopise. Mrzí mě, že unikl na veřejnost, nepodezíral jsem prezidenta, že by chtěl jakkoli zasahovat do té kauzy, ale věci jsou nejen takové, jaké jsou, ale takové, jak se jeví. Není možné, abych se sebral a běžel na Hrad v době, kdy předpokládám, že v té věci bude podána stížnost proti zahájení trestního stíhání a můj úřad ji bude nejspíš vyřizovat. Tím bych podle mě poškodil důvěru veřejnosti v Nejvyšší státní zastupitelství.

Zásah na Úřadu vlády, kauza bývalého hejtmána Davida Ratha nebo soud o vině či nevině pana Nečasného. Veřejnost v mnoha závažných případech stále nevidí výsledek. Proč všechno trvá tak dlouho? Myslíte, že pak lidé justici věří?

Ročně máme v Česku průměrně asi osmdesát tisíc případů, které skončí u soudu. Většina se vyřídí rychle a v evropském srovnání se podle mého nemáme – co se týče délky a kvality trestního řízení – za co stydět. Je smutné, ale logické, že veřejnost a média sledují ty, které jsou z nějakého pohledu složité a trvají delší dobu, jako vaše příklady, z nichž každý by stál za delší rozbor. Například kauza Rath: trvalo asi tři čtvrtě roku, než se dostala k soudu, a pomímám prověřování před tím. Soud je v situaci, kdy je obviněný velmi aktivní a využívá veškeré finesy trestního procesu, může se nám to nelíbit, ale je to jeho právo a způsob obhajoby. Soud musí dopřát každému férový proces. Stává se to u složitých věcí poměrně často. Je to takový ping-pong mezi odvolacím a nalézacím soudem – kauza zneužití Vojenského zpravodajství a paní Nečasové je typický příklad, kde to vedlo dokonce až k výměně soudce.

Veřejnost právě tomuto ping-pongu často nerozumí, proč prostě odvolací soud nerozhodne?

Máme tak nastaveno trestní řízení. Je to možná zdlouhavé, ale zajišťuje to maximální možnost prokázat u soudu nevinu. Představte si, že budete v roli obžalovaného – přišel byste pak o řadu opravných prostředků na svou obranu.

Nevyčítal bych nikomu, že se pod hrozbou pobytu ve vězení snaží využít všech možností. Když se objeví velké pochybnosti, jako třeba v kauze Nečasný, neměl by státní zástupce přihlídnout k zásadě in dubio pro reo, tedy v případě pochybností jednat ve prospěch obžalovaného?

Kauzu Nečesaný neznám příliš podrobně, ale postoj státního zastupitelství je v ní konzistentní. Od počátku trvá na obžalobě a má za to, že jsou tam důvody pro odsouzení. Nyní se tam liší názory nalézacího, odvolacího i Nejvyššího soudu a musíme počkat, jak se věc bude vyvíjet dál. Chápu, že každá tak dlouho projednávaná kauza vzbuzuje u veřejnosti nervozitu, ale zvykněme si na to, že máme zásadu spravedlivého procesu a té se dává průchod právě před soudem. Je to soud, kdo rozhoduje o vině a trestu. S tím je spojena i zásada presumpce neviny. U nás jsme si tyto pojmy poněkud posunuli. Odhlížím přitom od toho, že je u nás trestně stíhaný premiér, není to obhajoba premiéra. Ale tím, jak máme zformalizovaný trestní proces, jak ho zahajujeme usnesením, proti němuž je možné podat stížnost, tak veřejnost už při zahájení trestního řízení zbystří, že někdo něco provedl. A když je podána obžaloba, už je to bráno v podstatě jako rozhodnutí o vině, protože když to došlo tak daleko, něco se přece muselo stát. Jenže až soud je přece to kolbiště, kde se setkávají a utkávají dvě strany, obžaloba a obhajoba. Až tam hodnotí důkazy a podle toho rozhoduje.

Unie obhájců České republiky například uvádí, že osmdesát pět procent stíhaných zastupitelů nebo starostů je nakonec nevinných. Ti lidé jsou i tak často morálně i finančně zničeni, protože obhajoba a znalecké posudky je stály statisíce. A když slyší, že prostě měl státní zástupce jiný právní názor, zuří. Není někde nějaká chyba?

Míra zproštění je v Česku zhruba pět procent. To jsou obecná data za celou justici. Otázka dat za stíhané volené funkcionáře je dost speciální a snažíme se ji řešit. Unie obhájců v analýze vychází pouze ze svých případů, ale to nemá vypovídací hodnotu.

Vy jste, pokud vím, slibovali, že to prověříte...

Předesílám, že zprávu od Unie obhájců beru jako velmi vážnou námitku, nechci to vůbec zpochybňovat nebo zlehčovat. Problém je, že z elektronické databáze nejdou data jednoduše vygenerovat. Zadal jsem proto takzvanou zvláštní zprávu. Každý státní zástupce bude muset pět let zpátky najít mezi svými případy kauzy komunálních politiků a z toho si uděláme objektivní obrázek. Hotový je sběr dat, v druhé polovině června by měla být analýza dokončena. Nebude to osmdesát pět procent, ale bude to více než těch pět, to už mohu, myslím, predikovat.

Může za to třeba dost nešťastný a komplikovaný zákon o zadávání veřejných zakázek?

Je opravdu složitý a ještě se pořád mění. Bohužel jako celá naše legislativa. K tomuto problému budeme více vědět v červnu. Obecně lze říct, že pro zjednodušení systému se můžeme bavit o míře kriminalizace nebo dekriminalizace, jestli má být v zákoníku zanedbání povinné výživy, jestli se nemá zvednout limit trestnosti škody nad pět tisíc korun, jestli se některé trestné činy nemají vypustit – třeba pomluva. Jestli má být porušení povinnosti při správě cizího majetku trestné, či ne.

Proč je soudní řízení tak těžkopádné a někdy pro laika až nepochopitelné?

Problémem je trestní proces, který je ze šedesátých let, i když dost modifikovaný, ale velmi těžký a zformalizovaný. Další potíž je přílišná specializace právníků – hned po škole se rozhodnou, zda budou soudci, státní zástupci, nebo obhájci, udělají justiční zkoušky nebo advokátní zkoušky a žijí v uzavřených skupinách, které jsou vzájemně v podstatě neprostopupné. Čím jste specializovanější, tím více vidíte nuance, ale také jim přikládáte větší důležitost.

Při vašem nástupu na státní zastupitelství byla velkým tématem reforma posilující jeho nezávislost. Plán nakonec padl. Není vám to líto?

Je mi líto času, který jsme na tom strávili. Zákon neprošel a asi už neprojde a já si vlastně nyní myslím, že by se neměla řešit reforma jen státního zastupitelství, ale že by se měla justice reformovat celkově. Skoro třicet let po revoluci je podle mého čas se zamyslet, co od ní chceme, jaké má mít mantinely. Potřebujeme šestaosmdesát okresních soudů, osm krajských a dva vrchní? Máme vytvořit soudcovskou samosprávu? Má zůstat státní zastupitelství v ústavě pod exekutivou, nebo mít vlastní hlavu jako například ČNB? To zatím, zdá se, podporu nemá. Podle mne by se měla minimálně změnit struktura soudů. Čtyřstupňová je příliš velký luxus. Měla by se jí pak přizpůsobit i struktura státních zastupitelství. Velkou a citlivou změnou by byla samospráva soudů, šlo by vlastně o přesun moci z ministerstva. Pak by přišla otázka, kolik pravomocí by měla tato samospráva převzít. Jen personální, nebo i finanční? Na jednu stranu stojí za úvahu zřízení soudců specialistů na určité typy hlavně hospodářské kriminality, na druhou stranu by podle mě měla být justice mezi sebou prostupná. Například jako ve Francii, kde člověk vystřídá funkce prokurátora, soudce i vyšetřujícího soudce.

Tím by se systém zjednodušil?

Věřím tomu, ale nesmíme zapomínat na naši tradici, musí se opatrně, aby to strávili naši právníci, desetiletí zvyklí na nějaké podmínky.

Ještě k míře vaší nezávislosti. Zodpovědnost za státní zastupitelství nese vláda, není proto správné, aby měla na žalobce nějaké páky?

Není úplně pravda, že žádné nemá, a nejde jen o peníze. Nemůžeme stíhat, koho chceme a kdy chceme. To záleží na zákonech, které přijímá parlament. Když schválí zákon, že nebudeme stíhat porušení povinnosti při správě cizího majetku, tak je nebudeme stíhat. Když napíší, že máme stíhat právnické osoby, budeme to dělat. Práce státních zástupců je pod kontrolou soudů. Soud musí schválit použití odposlechů nebo domovní prohlídku. Nezpochybňujeme instituce, není to tak, že něco škrábnete a nic se neděje.

Osm let jste nejvyšším státním zástupcem. To je polistopadový rekord. Baví vás to ještě?

Jasně, jinak bych to nedělal.

A nechystáte se jinam? Třeba do úřadu evropského veřejného žalobce, který se právě zakládá?

Ne, ne, ne. Říkal jsem to už jednomu vašemu kolegovi, nevěřil mi a napsal, že jsou tam spekulace. Asi se o mně někde hovoří, to nemohu vyloučit. Působil jsem jako zástupce ředitele Eurojustu a jsem mezi evropskými generálními prokurátory celkem známý. Na posledním setkání mých protějšků z členských zemí mi říkali, že bych na to byl ideální.

No tak vidíte, nelákalo by vás to?

Už jsem vám na to odpověděl, ale zkoušíte to jinak. Řeknu to jinak. Není to pozice, o kterou se přihlásíte, protože se vám líbí. Stát nejprve musí mít pocit, že pro něj má smysl, aby v čele nějaké instituce stál někdo od nás, ale tak náš stát neuvažuje.

Pavel Zeman (45)

Vystudoval práva a politologii na UK v Praze. Působil jako státní zástupce na okresním i krajském státním zastupitelství v Plzni i na Nejvyšším státním zastupitelství (NSZ) v Brně. V roce 2004 se stal zástupcem ČR u Eurojustu a působil zároveň jako státní zástupce na mezinárodním odboru NSZ. Od 1. ledna 2011 je nejvyšším státním zástupcem. Specializuje se na legislativu, analytiku a metodiku a mezinárodní justiční spolupráci v trestních věcech. Hovoří plynně anglicky, německy a francouzsky, domluví se rusky.